А. Г. ГРИГОРЬЯНЦ

АЙНАЛАМЫЗДАҒЫ ӘЛЕМ

Жалпы орта білім беретін мектептердің 1-сыныбына арналған оқулық

10-басылуы

Өзбекстан Республикасы Халыққа білім беру министрлігі бекіткен

Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйі
Ташкент – 2013

УЎК: 502.2=512.122(075)
КБК 20.1(5Қоз)я71
Г81

Арнаулы редакторы **Акбар Бахрамов**

Пікір жазғандар:

С. Дадаев —
биология ғылымдарының докторы, профессор;

Н. Ахмедова —
Республикалық Білім беру орталығының Бастауыш білім беру бөлімінің бастығы;

Х. Таирова —
Ташкент қаласындағы Яккасарай ауданындағы 258-жалпы орта білім беретін мектептің бастауыш сынып оқытушысы

Григорьянц А. Г.
Г81 Айналамыздағы әлем: 1- сыныпқа арналған оқулық./А.Г. Григорьянц; (Арнаулы редакторы А. Бахрамов).– 10- басылым, қазақша аудармасы. – Т.: Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйі, 2013. – 56 б.
ISBN 978-9943-05-566-7

Бұл басылымға қатысты барлық құқықтар заңның қорғауында және Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйіне тиісті болып табылады. Ондағы мәтін мен суреттерді баспаның келісімінсіз толығымен немесе ішінара көшіріп басуға рұқсат етілмейді.

УЎК: 502.2=512.122(075)
КБК 20.1(5Қоз)я71

«Мемлекеттік бюджет қорының есебінен басылды».
Тегін.

ISBN 978-9943-05-566-7

© Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйі, 2012
© Қазақша аудармасы, Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйі, 2012
© Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйі, 2013

МЕН ЖӘНЕ АЙНАЛАМДАҒЫ ӘЛЕМ

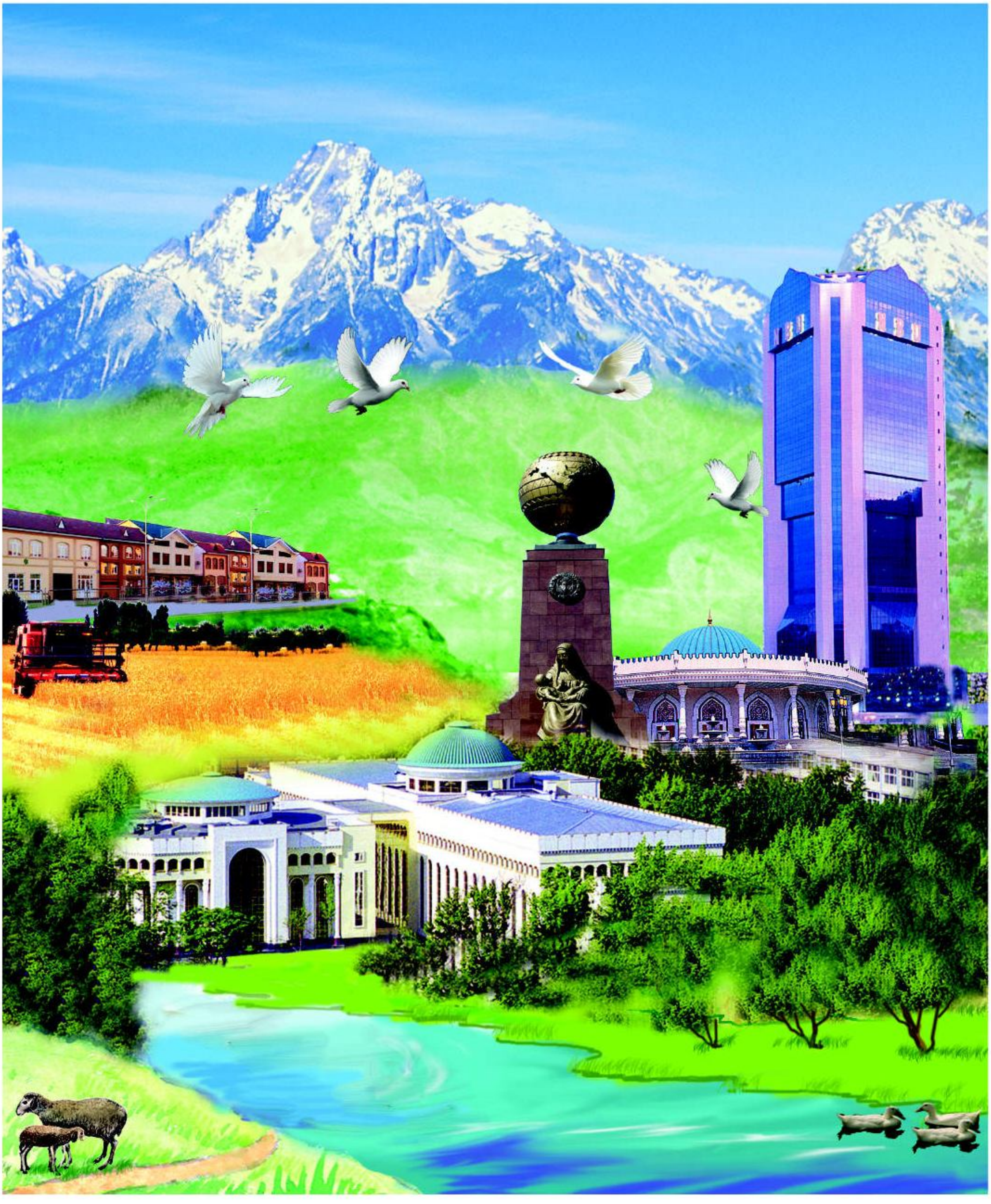

БІЗДІҢ МЕКТЕП

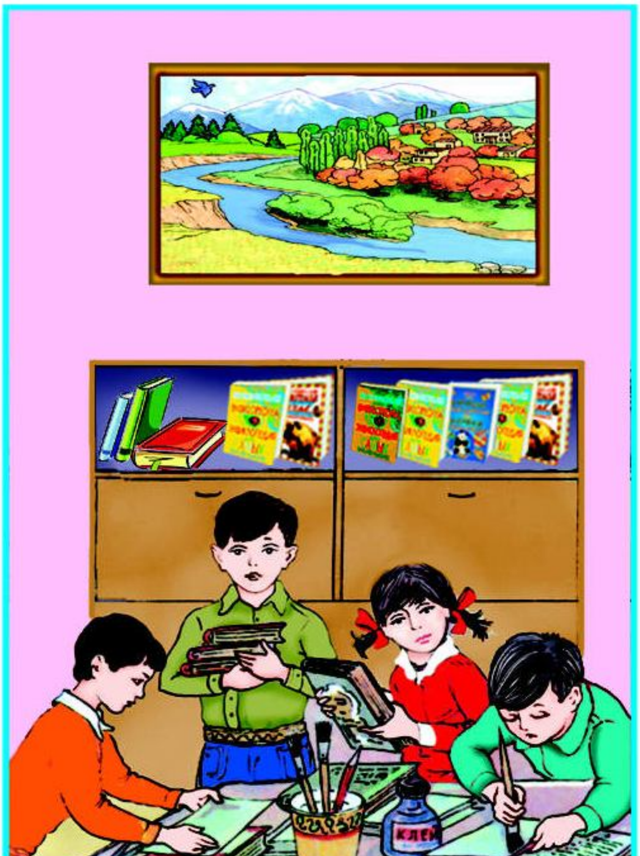

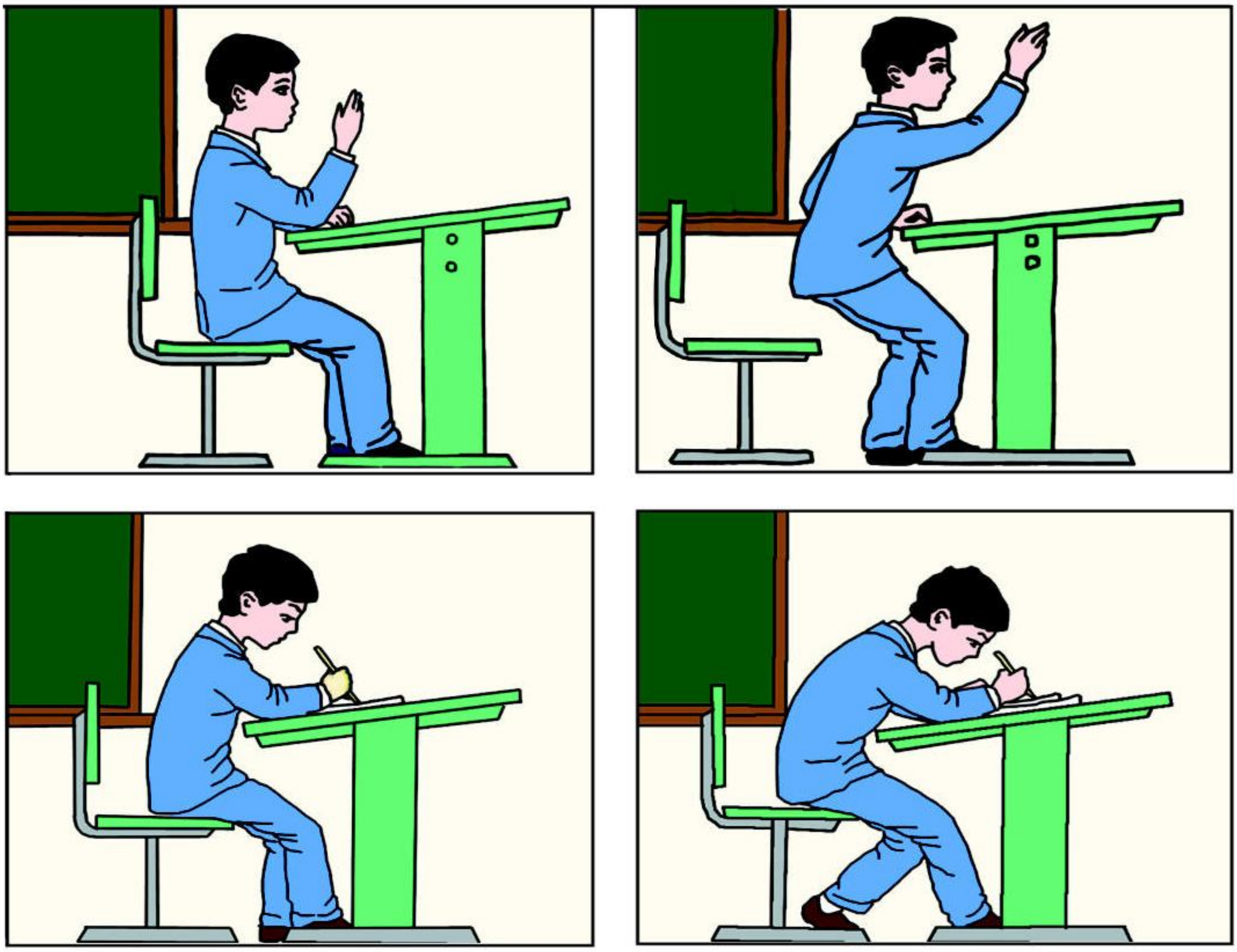

БІЗДІҢ МАХАЛЛА

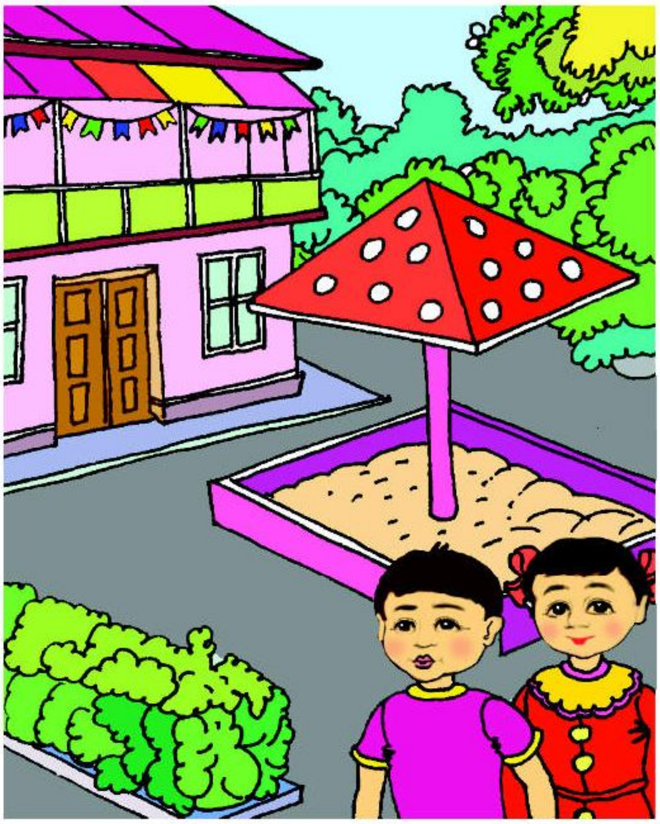

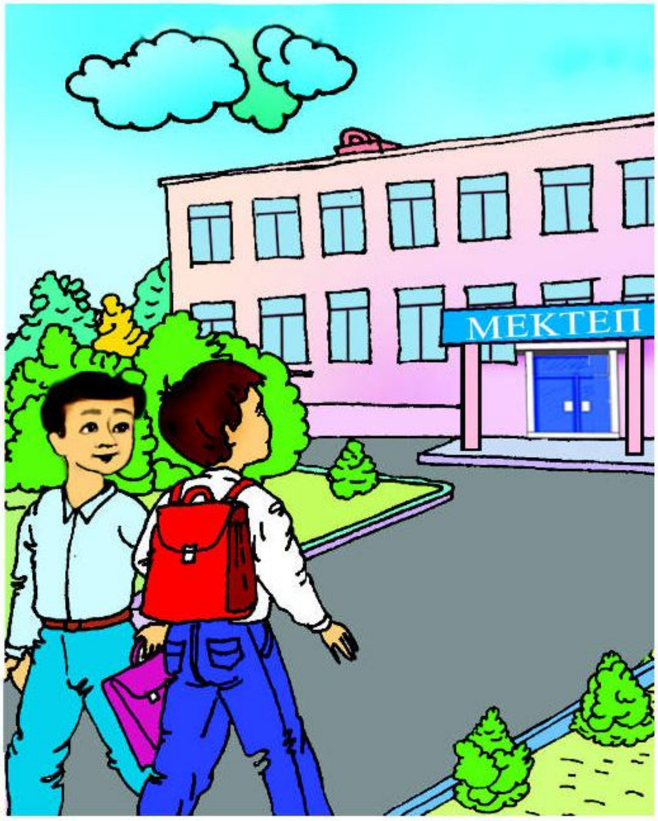

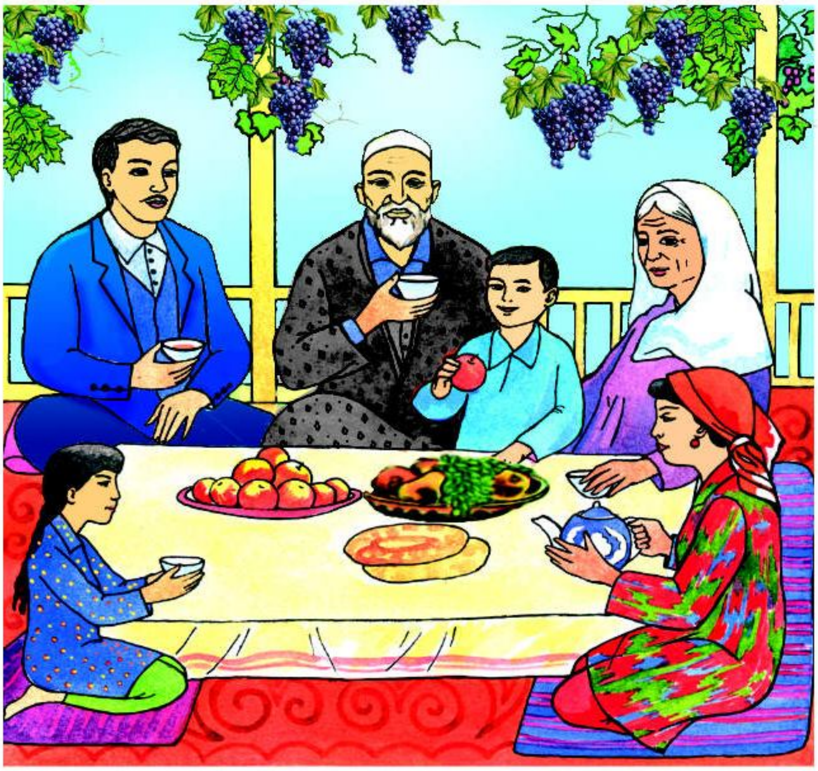

АЗЫҚ-ТҮЛІКТЕР
БАЙЛАНЫС БӨЛІМІ

КӨШЕДЕ ЖҮРУ ЕРЕЖЕЛЕРІ

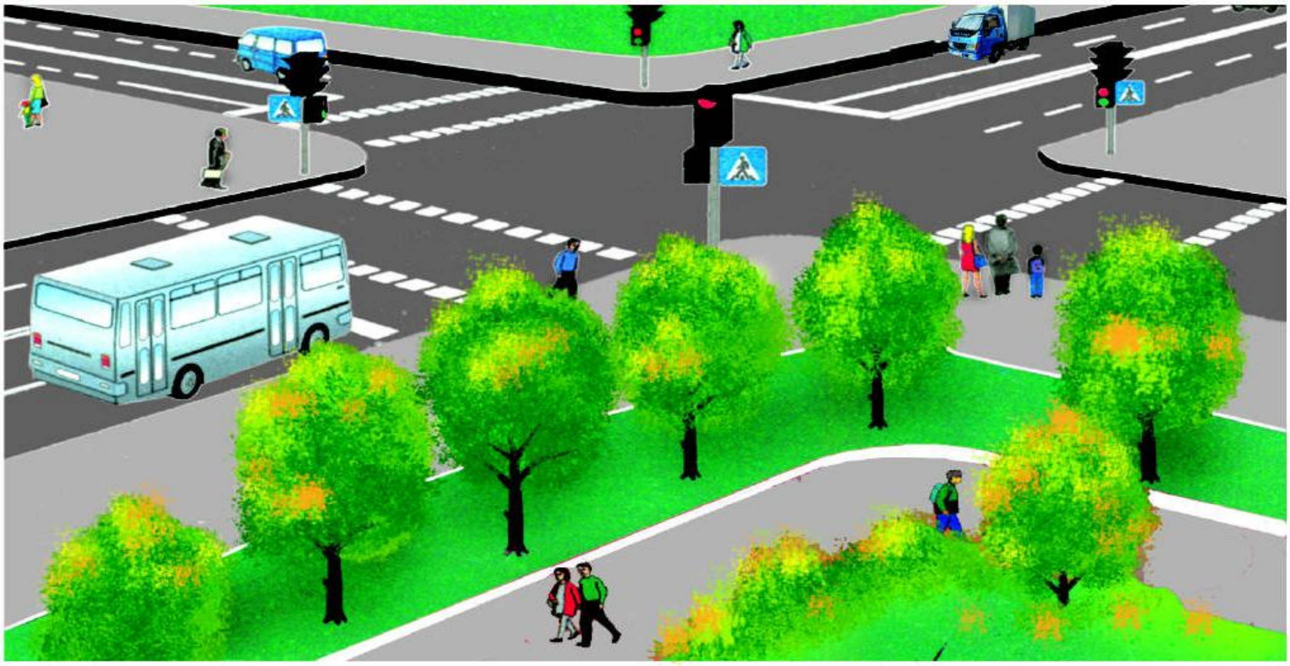

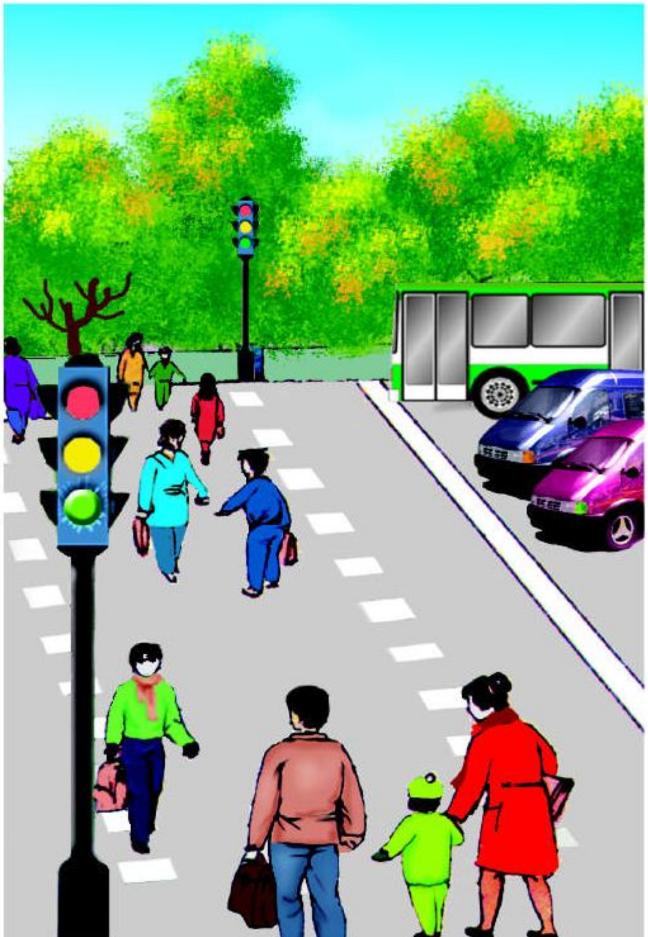

MING O'RIK

65

ОҚУШЫНЫҢ КҮН ТӘРТІБІ

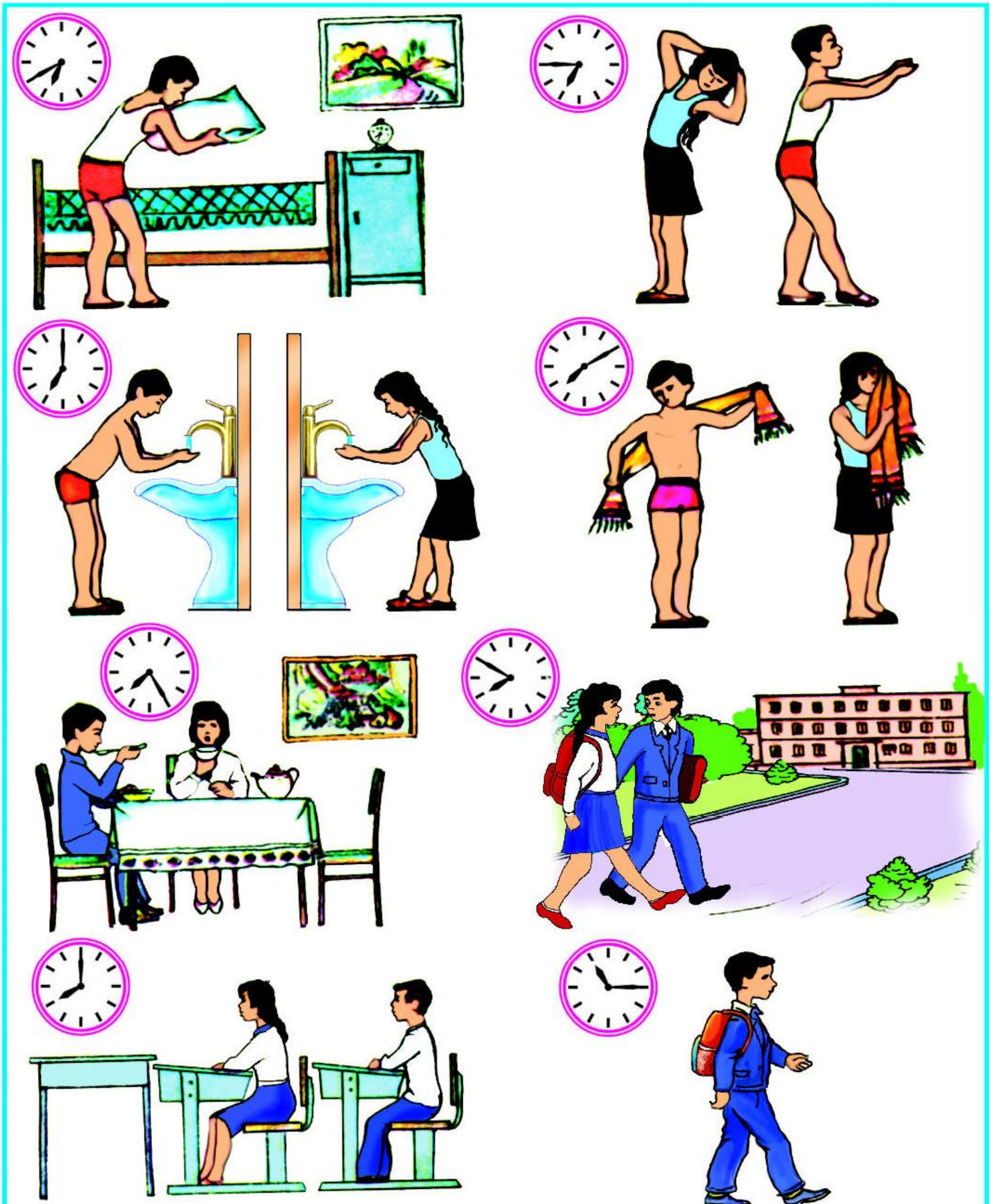

ЖЕКЕ ГИГИЕНА

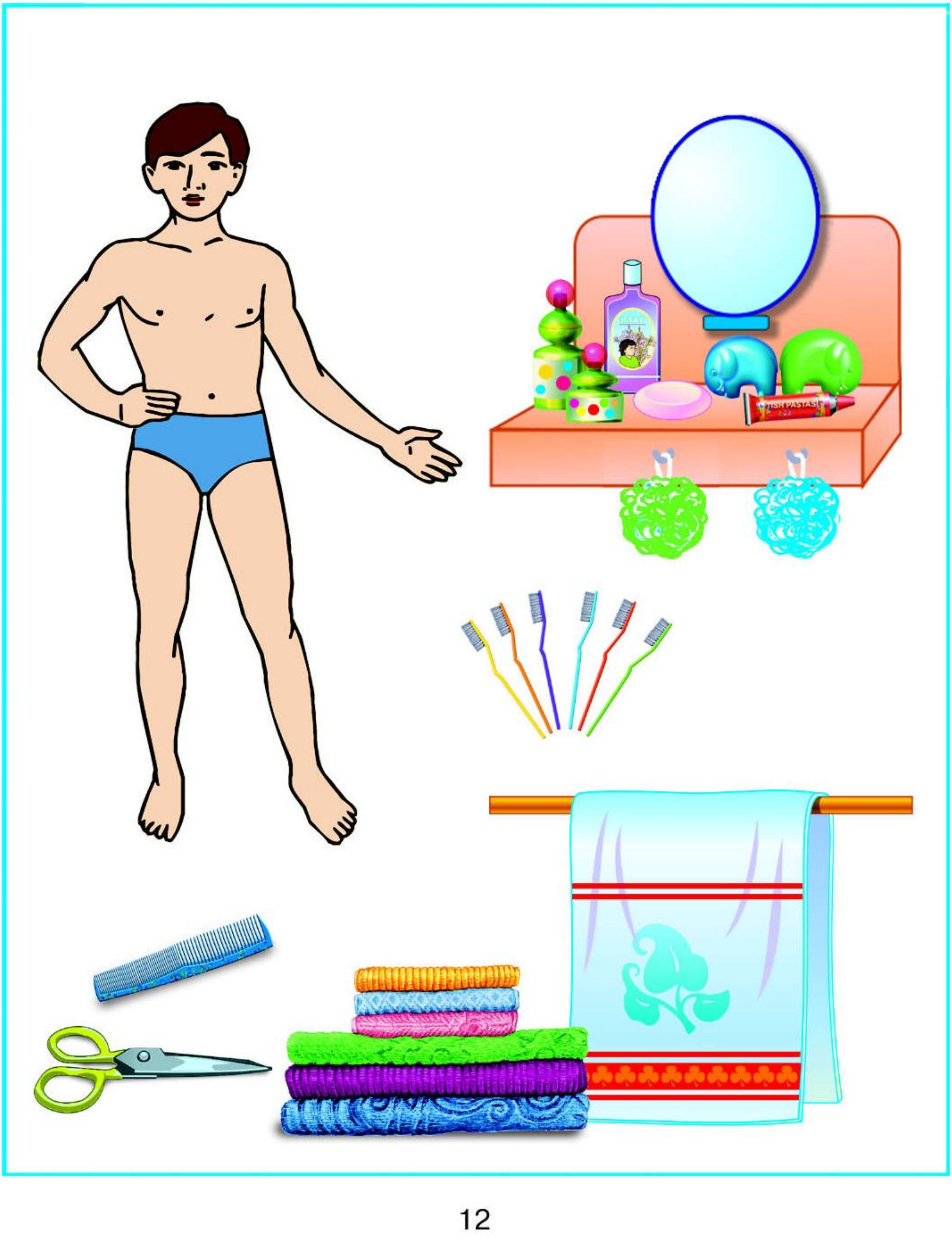

АСХАНА
ТАМАКТАНУ ЕРЕЖЕЛЕРІ

КҮН

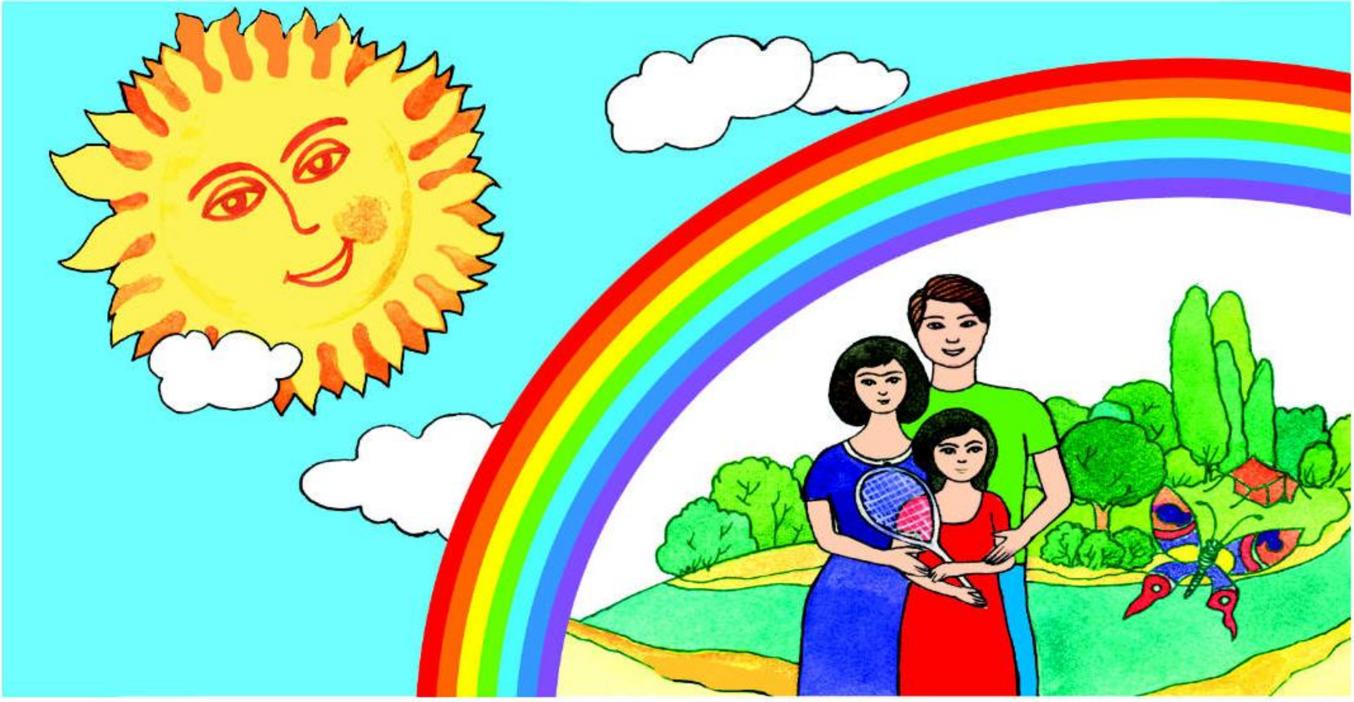

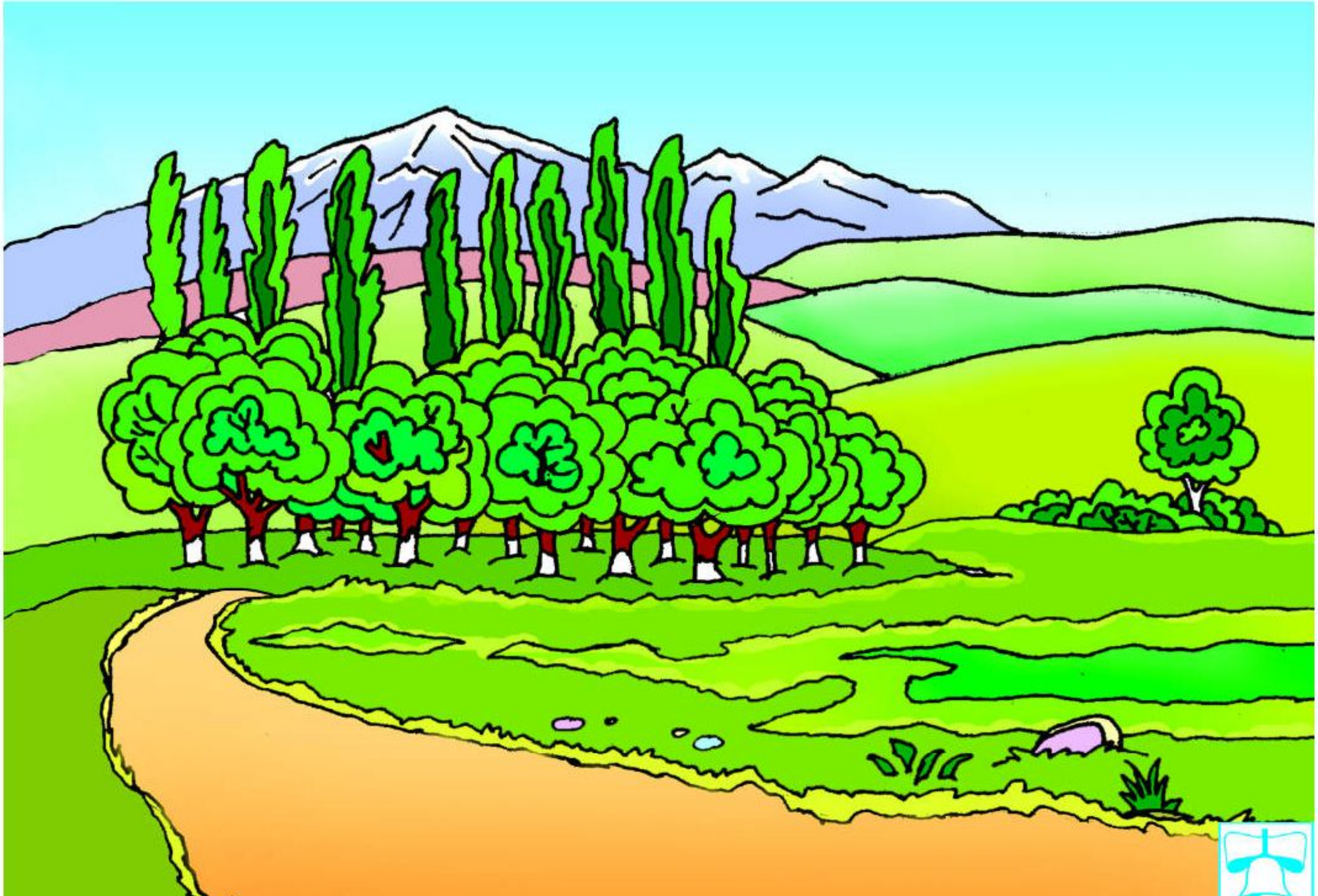

ЖЫЛ МЕЗГІЛДЕРІ

ӨСІМДІКТЕРДІҢ КҮЗГІ ТІРШІЛІГІ

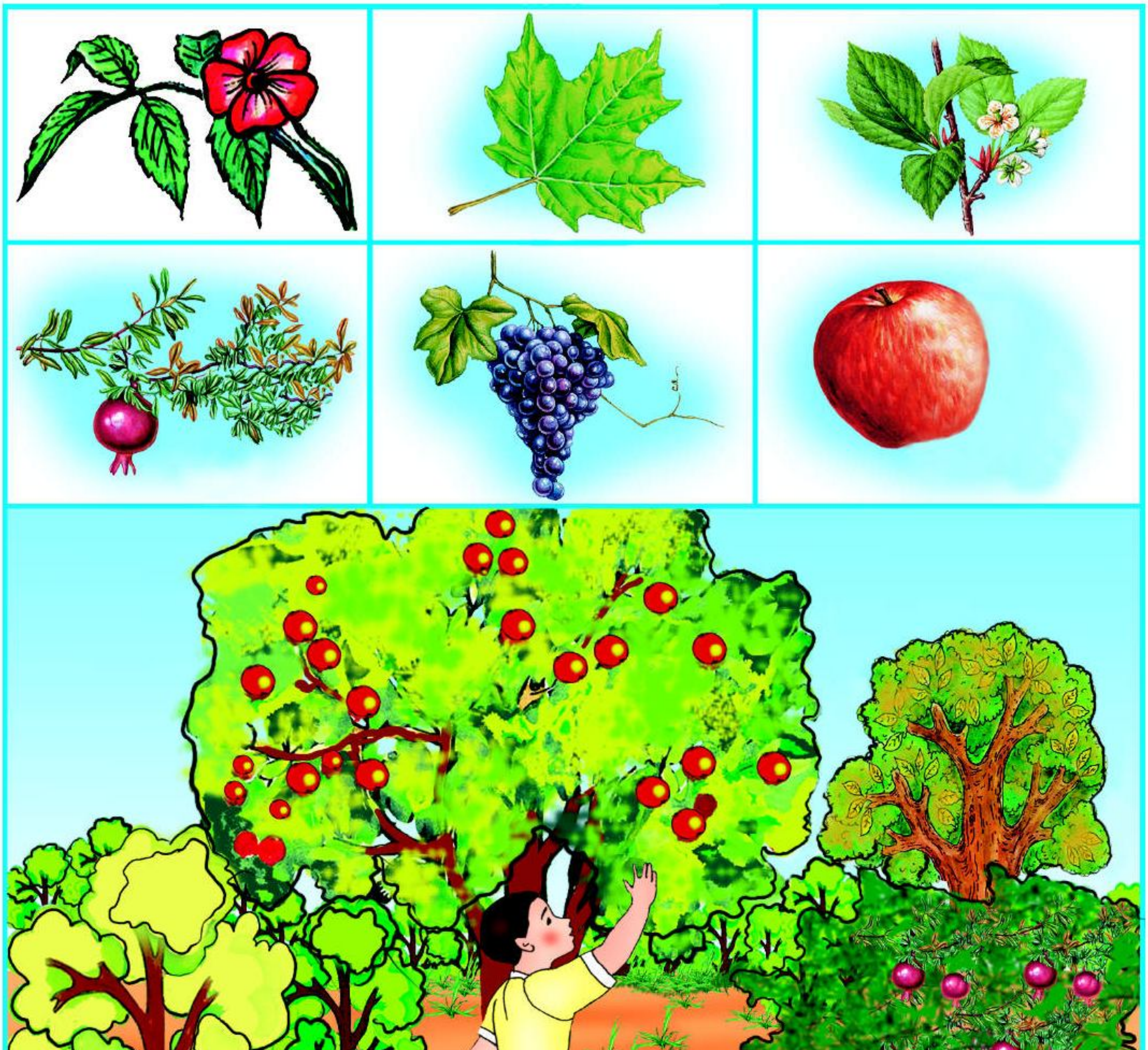

АДАМНЫҢ КҮЗГІ ЕҢБЕГІ

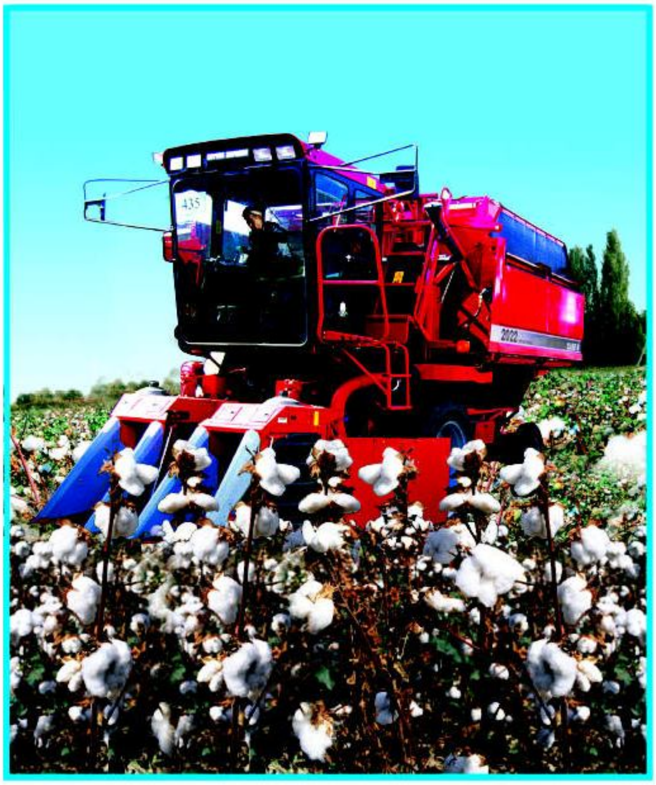

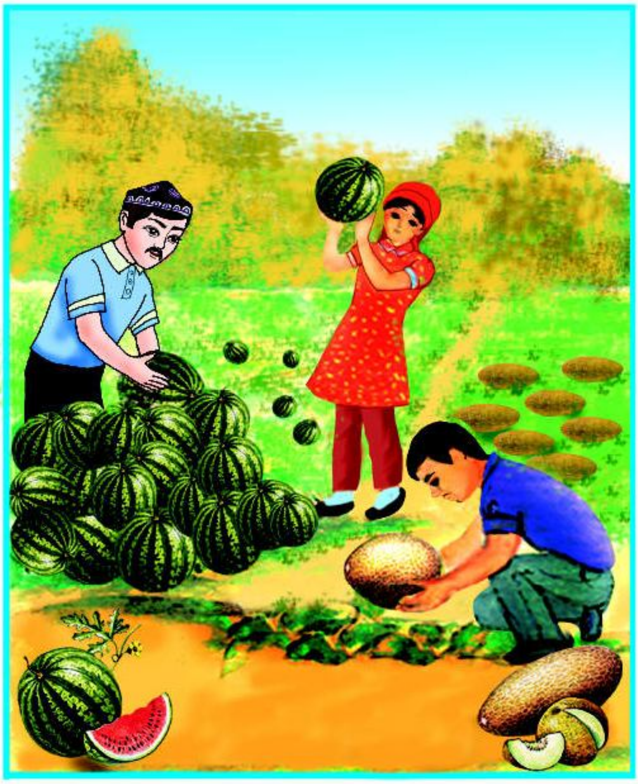

ӨСІМДІКТЕР ДҮНИЕСІ

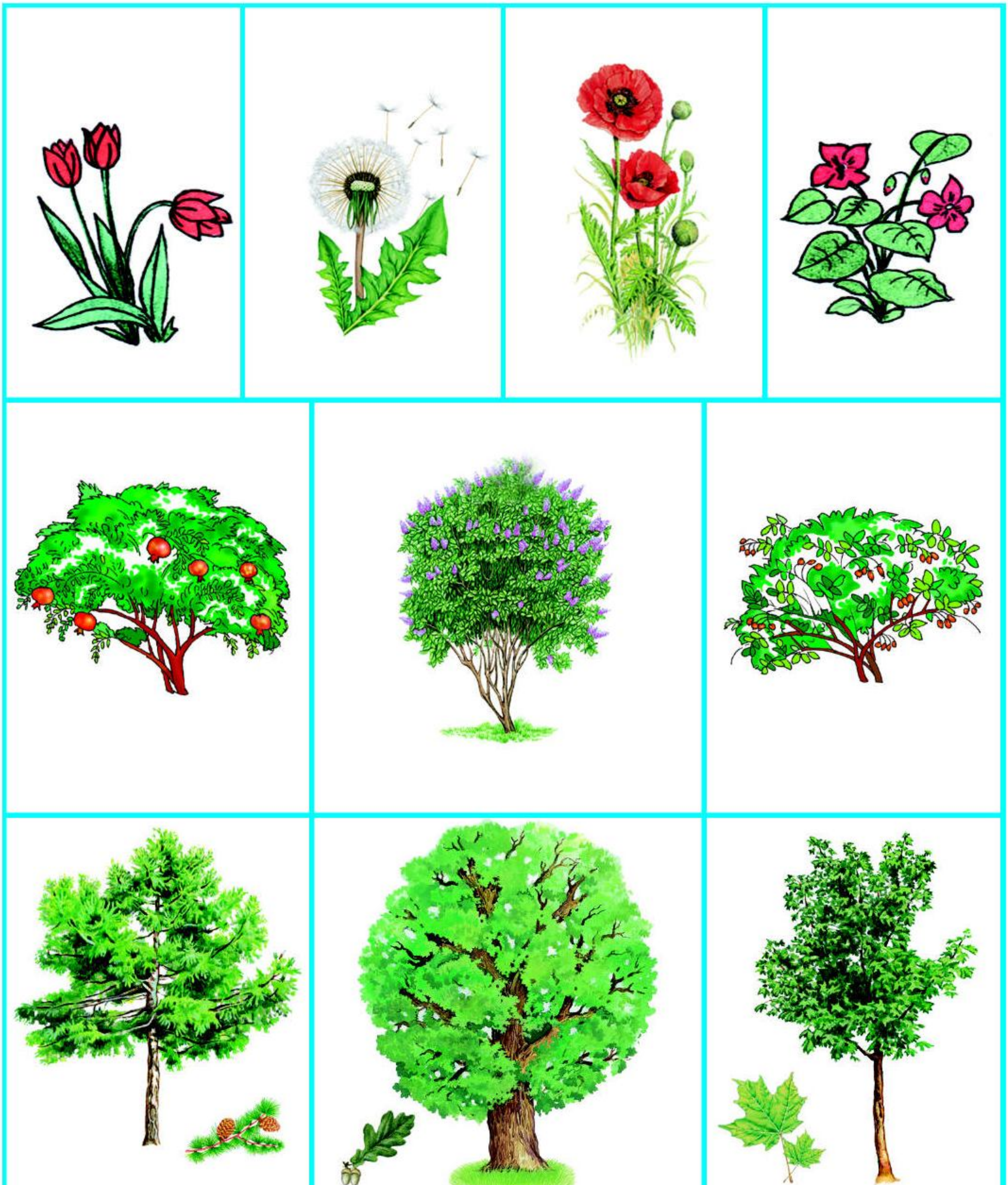

ӨСІМДІК МҮШЕЛЕРІ

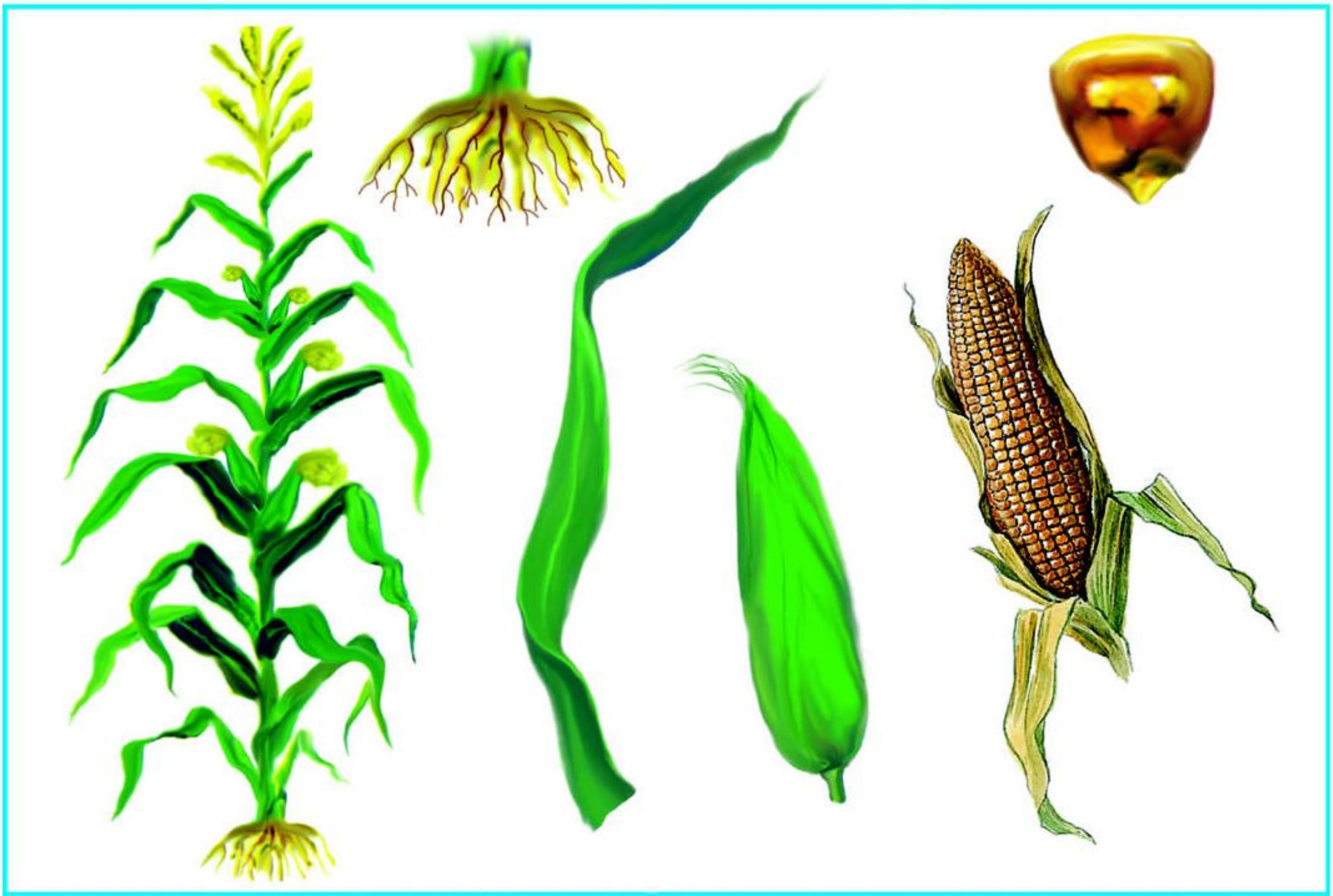

ГҮЛЗАР

БӨЛМЕ ӨСІМДІКТЕРІ

ҮЙ ЖАНУАРЛАРЫ МЕН ҮЙ ҚҰСТАРЫ

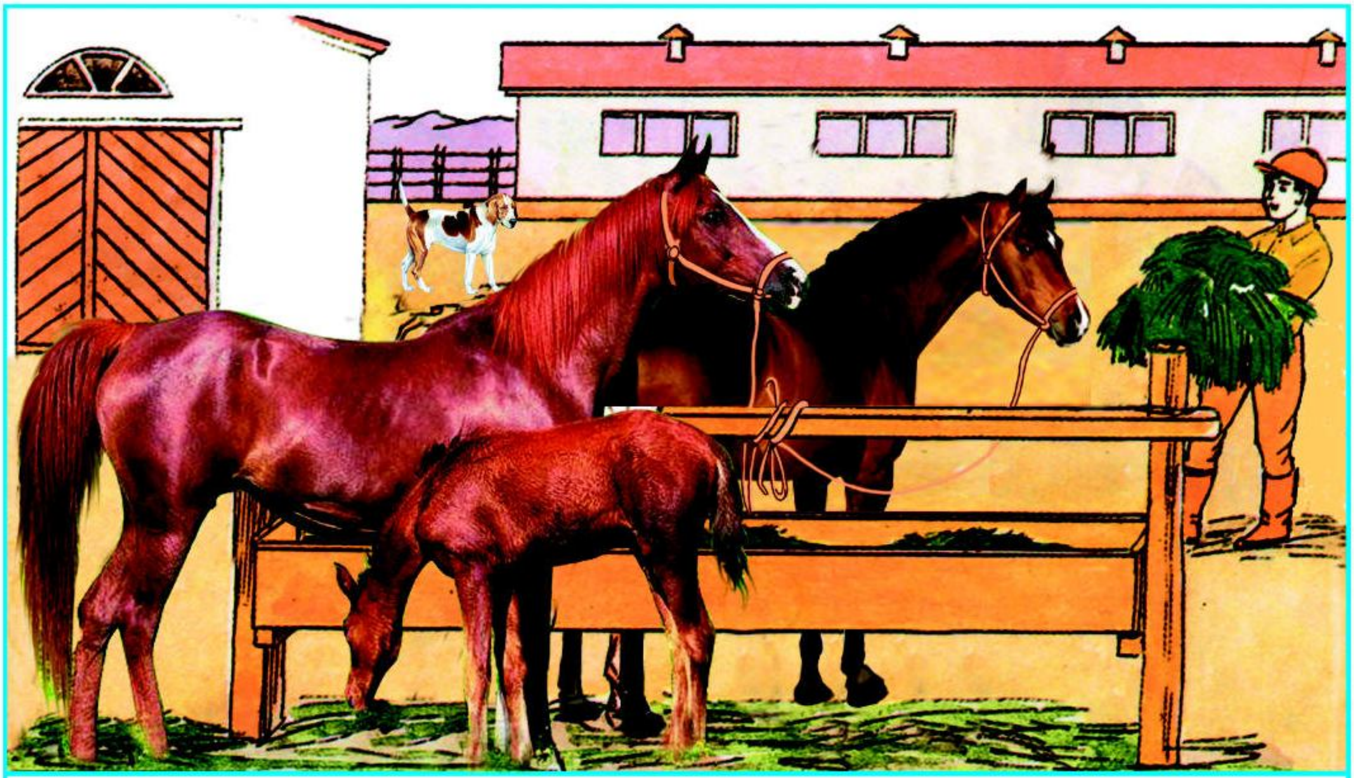

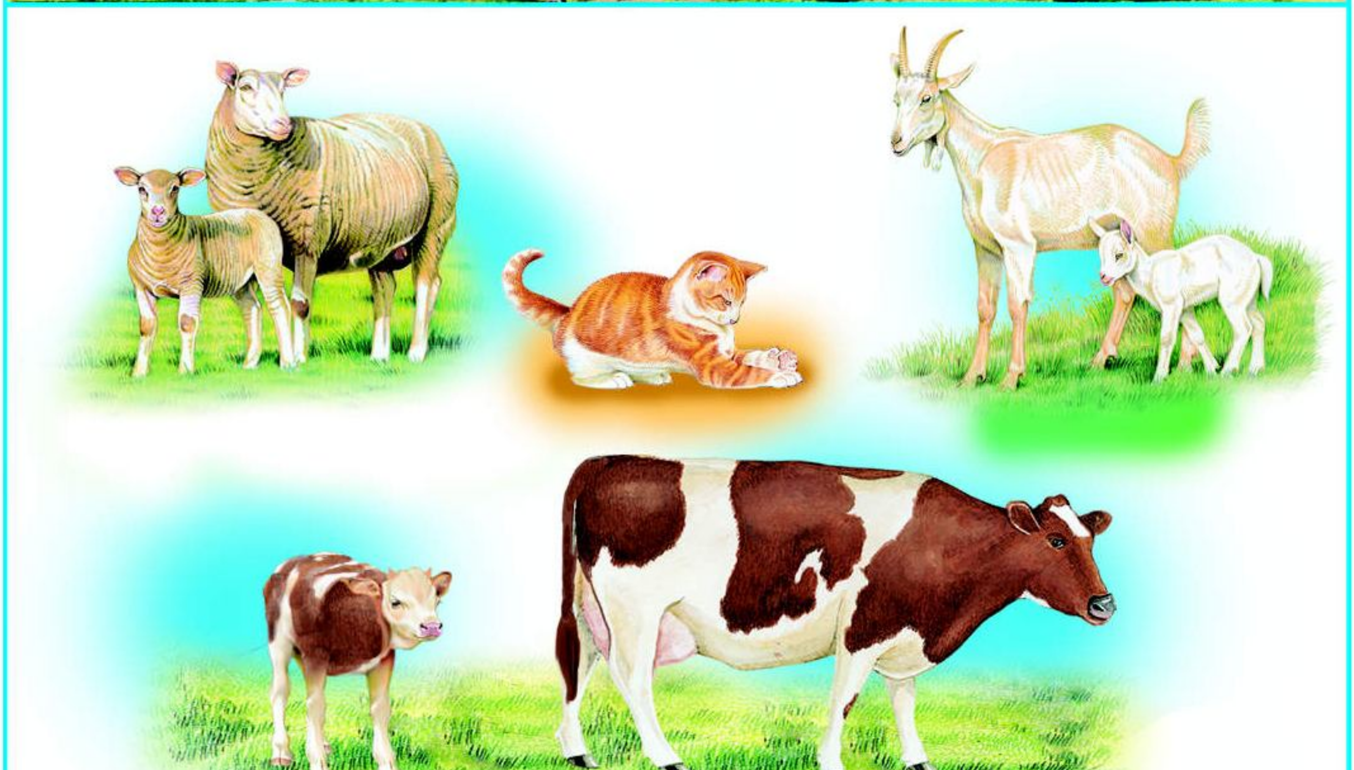

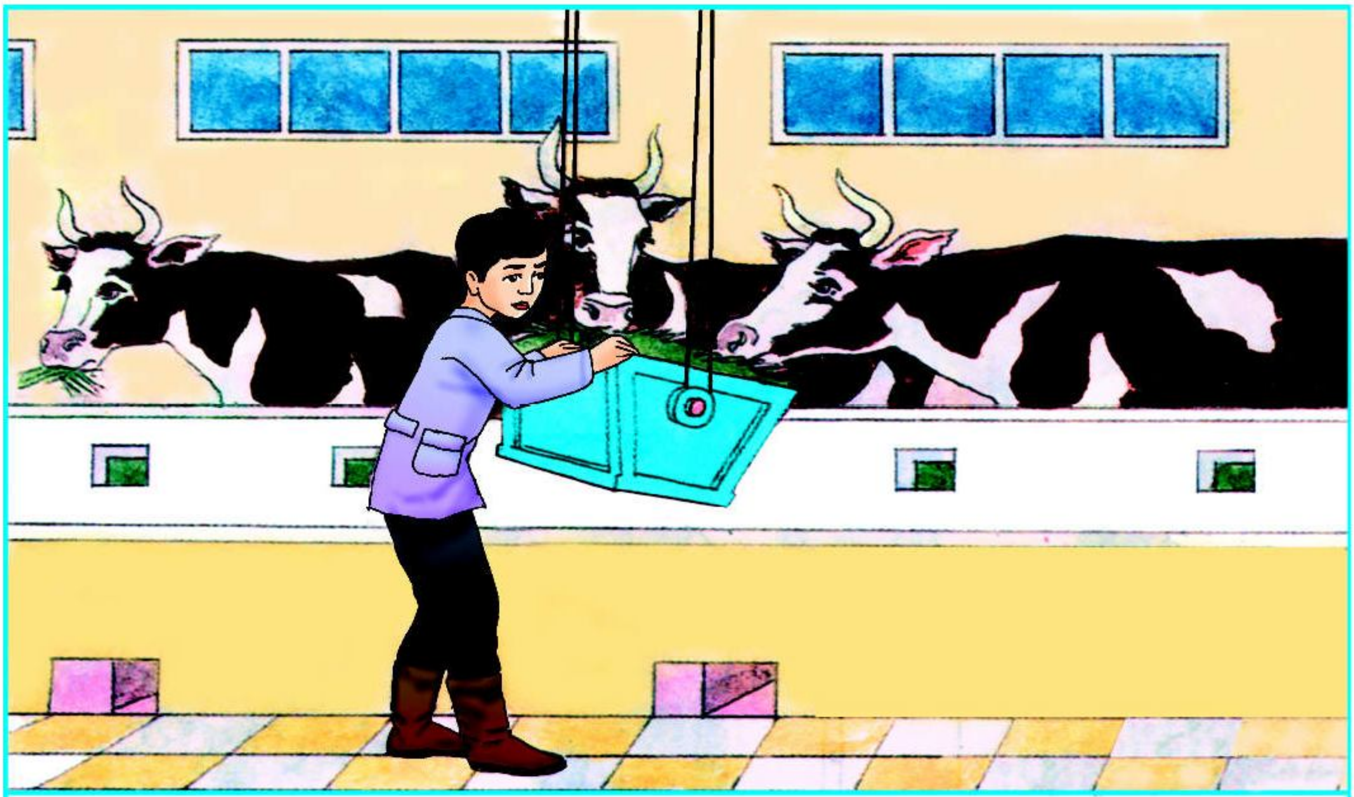

ЖАБАЙЫ ЖАНУАРЛАР

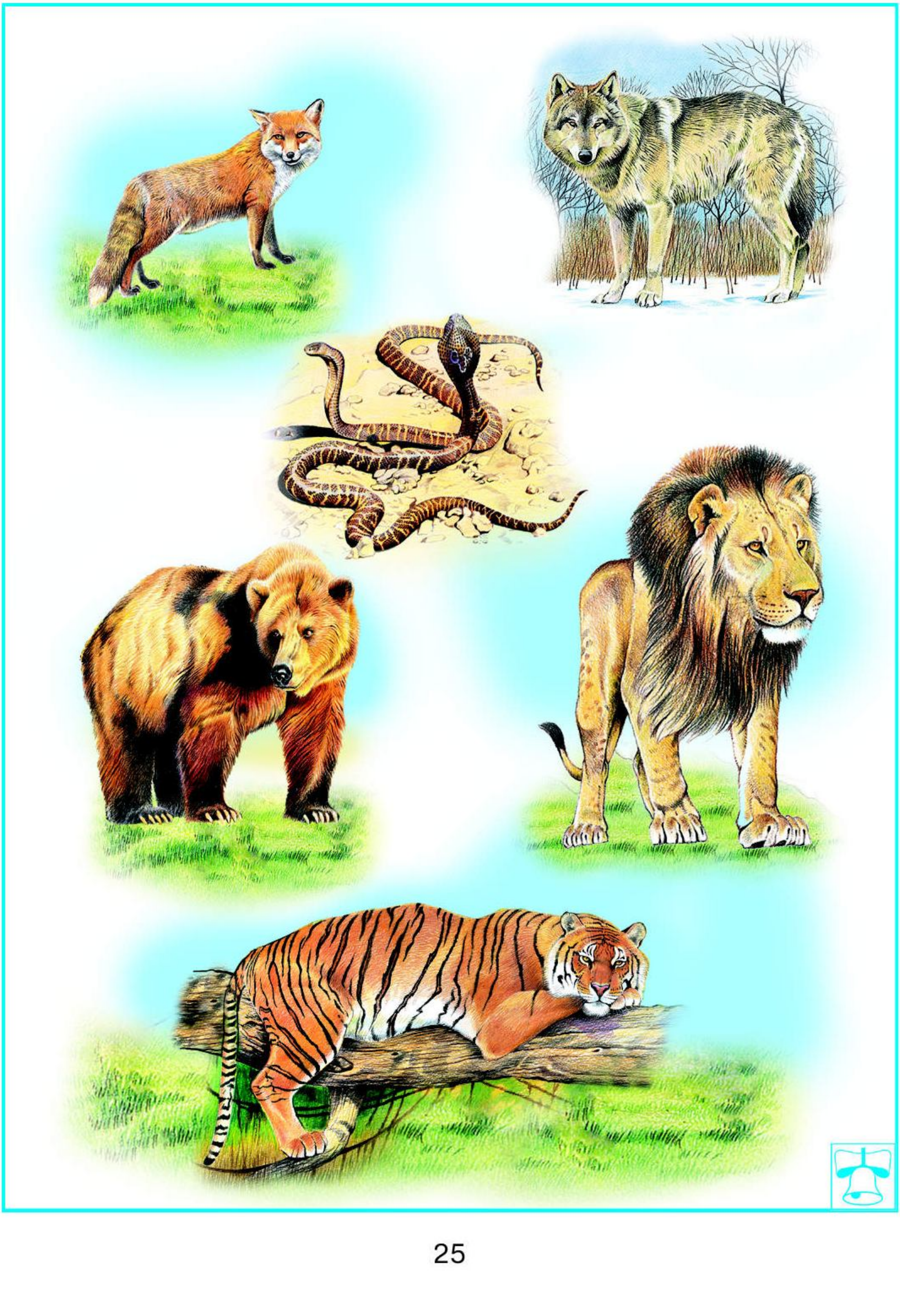

ҚҰСТАР

ЖӘНДІКТЕР

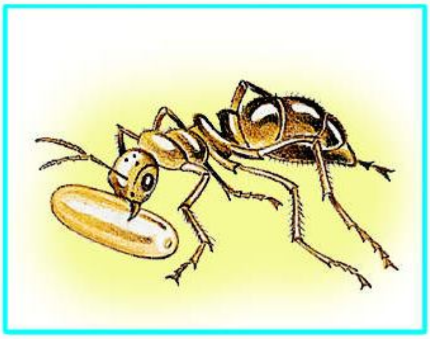
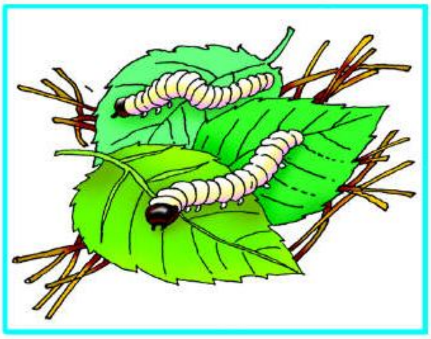

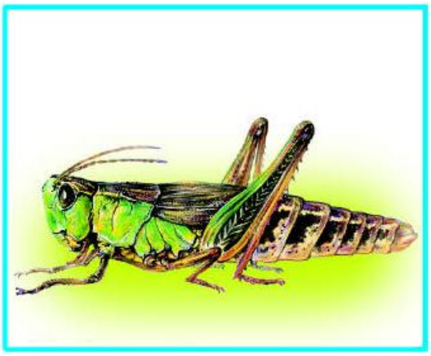

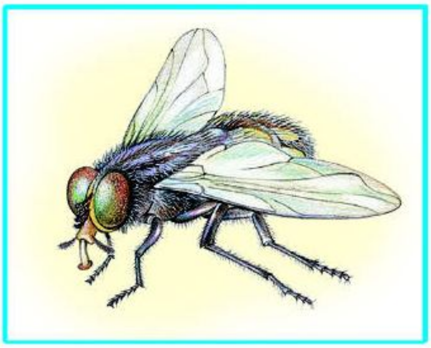

Жәндіктер далалы жерлерде, бау-бақтарда, жайлауларда кездеседі.

Бал ара, құмырсқа, жібек құрты, қанқызы — пайдалы жәндіктер. Пайдалы жәндіктерді қорғау керек. Наурыз қоңызы, шыбын, маса, шегіртке — зиянкес жәндіктер.

Қыс

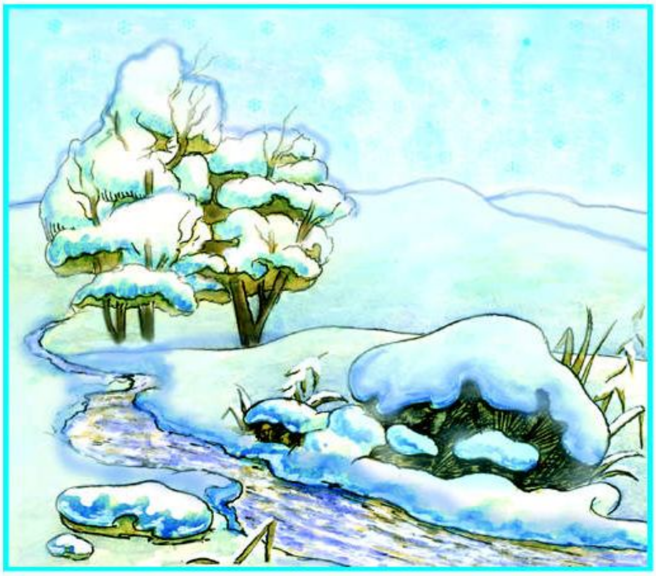

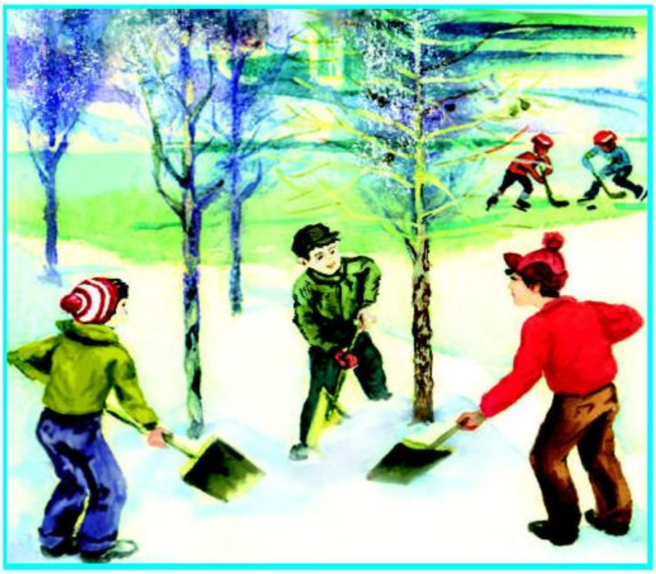
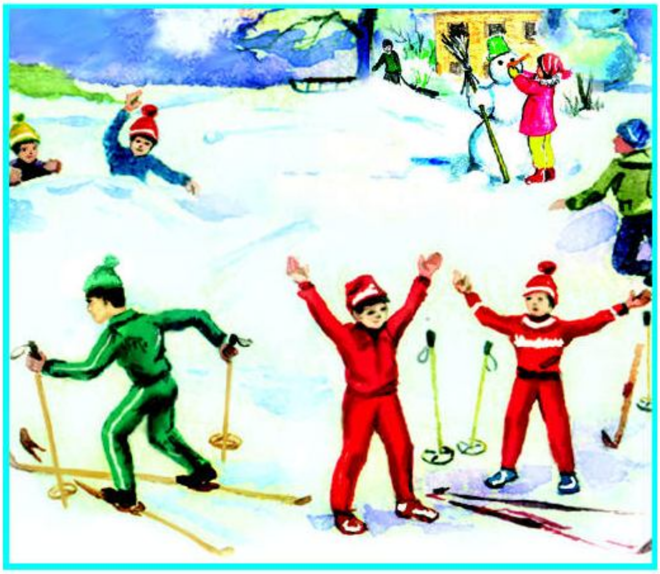

Қыс түсті. Күн суытып, қар жауды. Ағаштар ұйқыға кетті. Қыста күн қысқа болады. Адамдардың барлығы жылы киім киеді.

31 желтоқсанда Жаңа жылды қарсы аламыз.

ЖАҢА ЖЫЛ

БІЗ ПАЙДАЛАНАТЫН ЖИҺАЗДАР

Біздің үйде стол, орындық, диван, кресло, киім және кітап сөрелері бар.

Киім шкафына киім-кешектер іліп қойылған. Кітап сөресінде әр түрлі кітаптар тұрады. Үй жиһаздарын ұқыпты ұстау керек.

АСХАНАДА

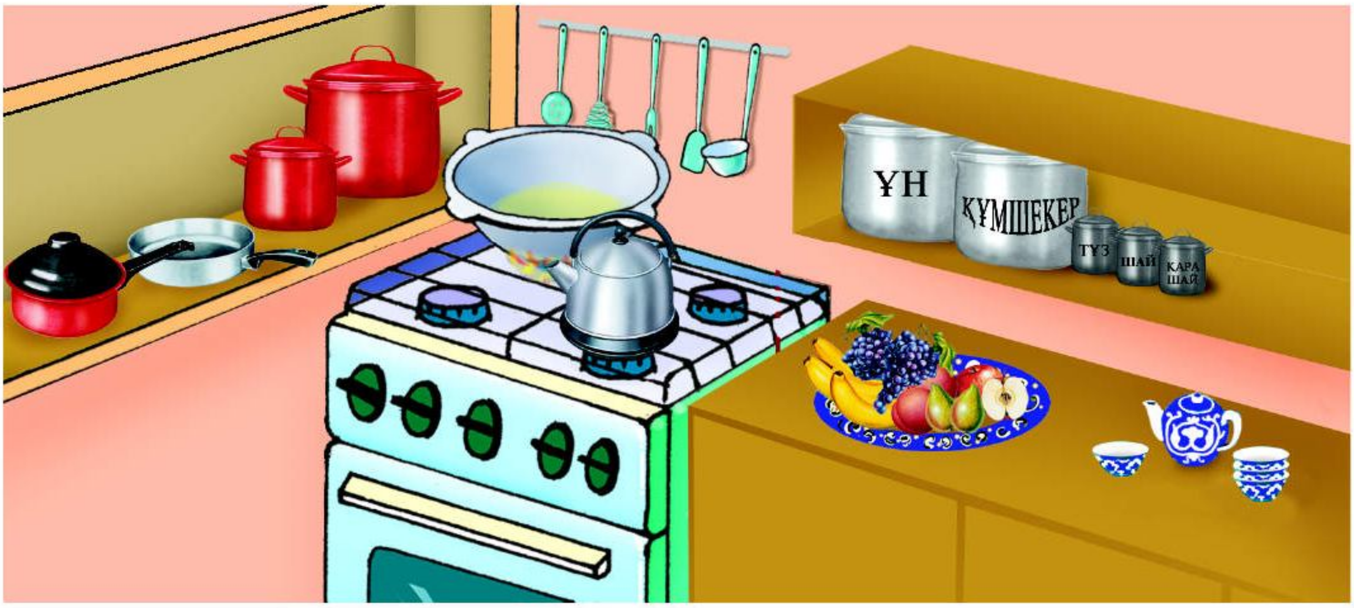

Біздің асханада әр түрлі ыдыс-аяқтар бар. Қазанда палау демделеді. Шәйнекте шәй қайнатылады. Тамақ пісіргенде газды пайдаланамыз.

Біз газды сақтықпен пайдаланамыз. Мен асханада апама көмектесемін.

ЭЛЕКТР ЖАБДЫҚТАРЫ

КОМПЬЮТЕР

Компьютер жазады, сурет салады, есептей де алады. Компьютерде әр түрлі ойындарды ойнауға болады.

Компьютер арқылы жаңалықтарды білуге және хабарлауға болады. Мен де компьютерде жұмыс істеуді үйренемін.

Біз Өзбекстанда жасаймыз

Біздің Отанымыз — Өзбекстан. Оның табиғаты өте әсем. Өзбекстанда баулар, адырлар және жайлаулар көп. Өзендер арнасына толып ағады. Тау беткейлерінде ормандар бар.

Өзбекстанда шөлдер де бар. Шөлдердің бір бөлігі игерілген. Ол жерлерде мақта, бидай егіледі. Бауларда алуан түрлі жеміс-жидектер, ал егістік алқаптарда мақта, көкөніс, дәмі тілді үйіретін тәтті қауын және қарбыздар өсіріледі. Жайлауларда қойлар мен қозылар, қара малдар бағылады.

Отанымыздың табиғатынан рақаттанамыз.

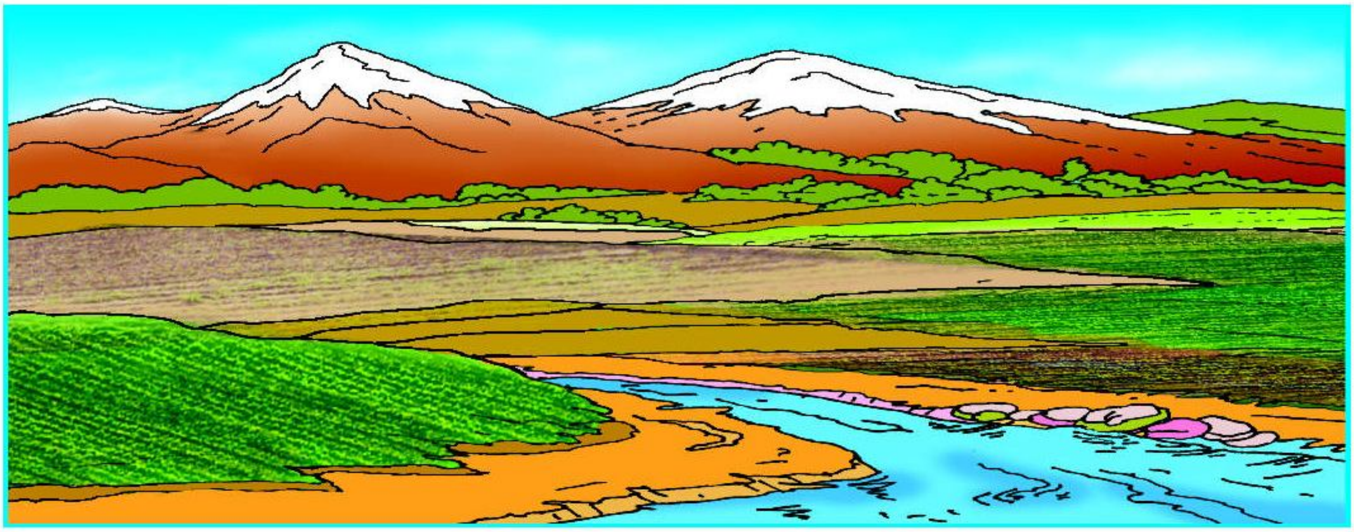

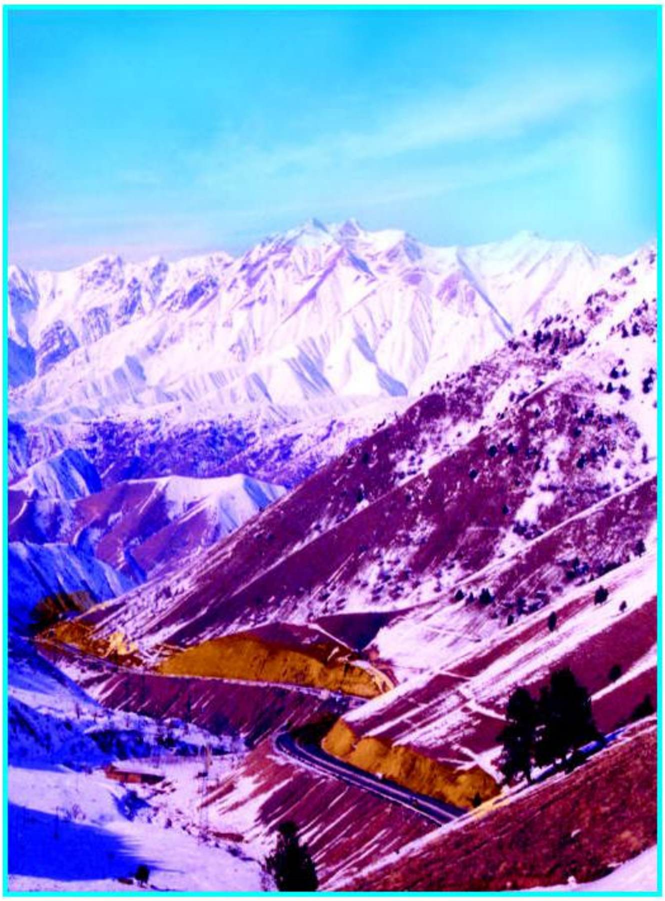

СУ – ТІРШІЛІК КӨЗІ

Су бар жерде тіршілік бар. Су болмаса адамдар да, жануарлар да, өсімдіктер де тіршілік ете алмайды.

Елімізде өзендер көп. Арықтар мен анхорлар (шағын өзендер) суды өзендерден алады. Бау-бақшалар мен егістік алқаптар арықтар мен анхорлардың суымен суарылады. Су құбырлары арқылы ауыз су ағып келеді.

Су — табиғат байлығы. Оны үнемдеп пайдалану керек.

Жеміс-жидекті қайнатылған суға жуып пайдалан

КӨКТЕМ

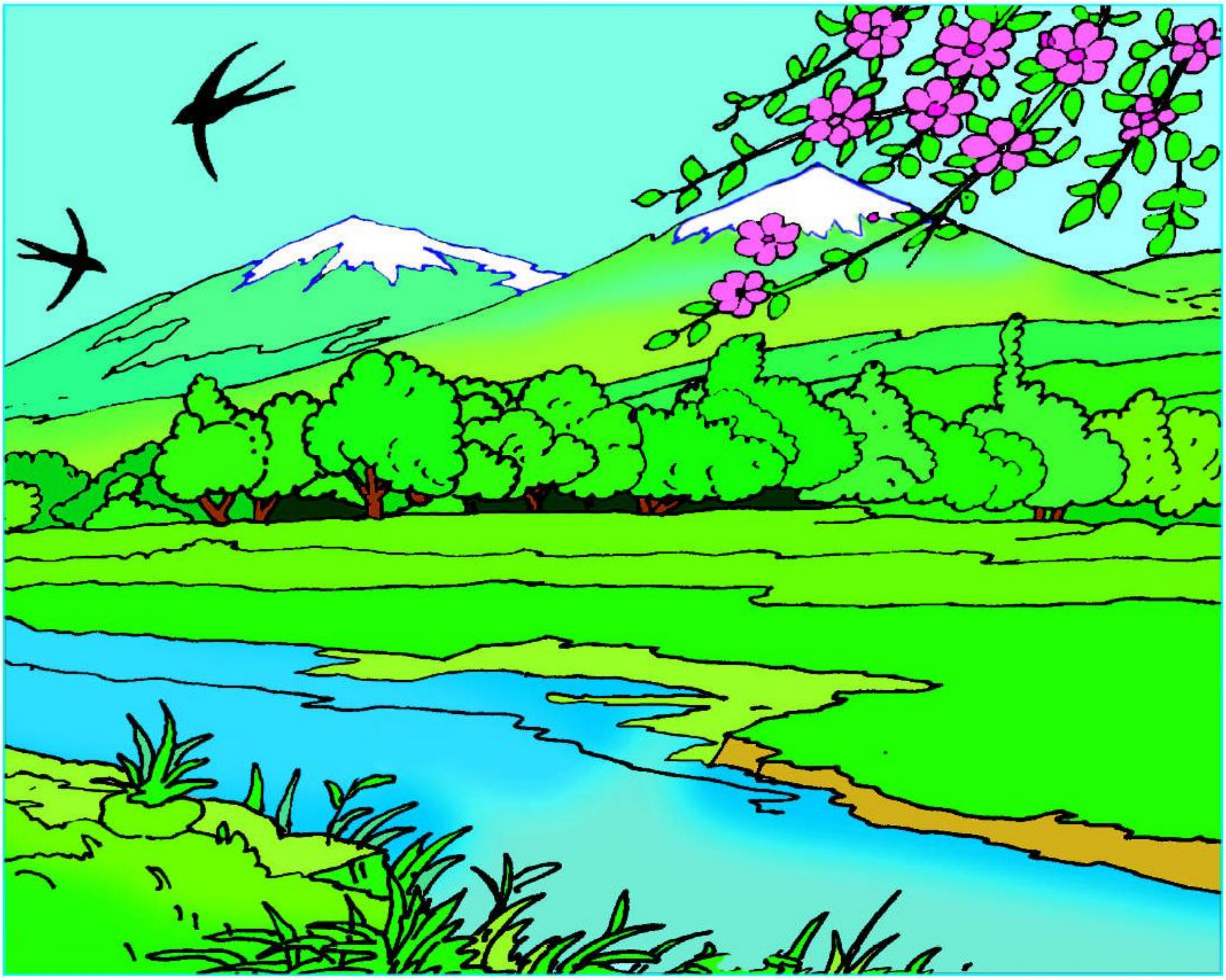

Көктем келді. Күн жылыды. Кейбір ағаштар бүршік жарып, жапырақ жайды, ал кейбіреулері жаппай гүлдеді.

Күн жарқырап тұр. Нәуірзектер мен қарлығаштар ұшып келіп, ұя салып жатыр. Далалар жап-жасыл түске енген. Диқандар далада жұмыс бастады.

Құстар — біздің досымыз

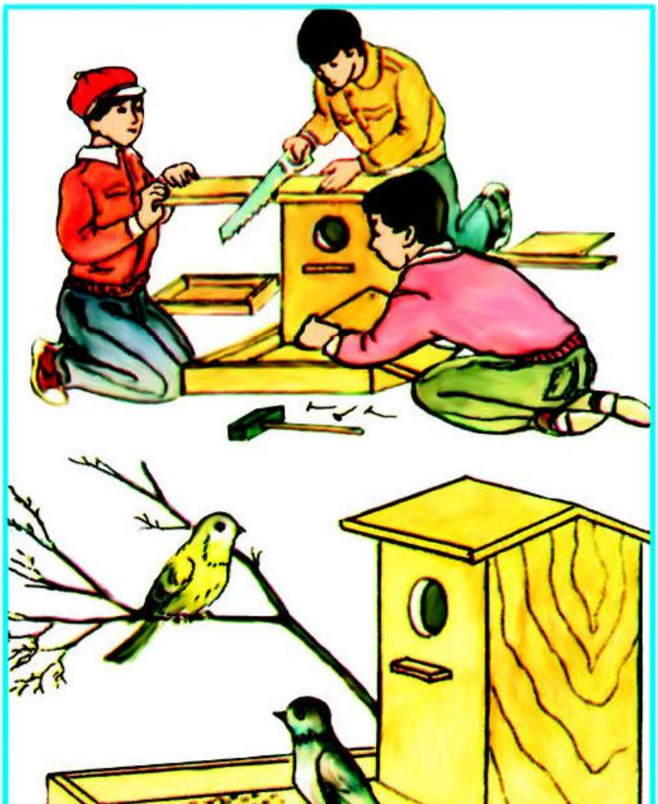

АДАМНЫҢ КӨКТЕМГІ ЕҢБЕГІ

Көктемде егістік алқаптарда жұмыс қызу жүріп жатыр. Диқандар картоп, орамжапырақ, қияр, қызанақ, қауынқарбыз екті. Мақташылар егістік алқаптарға шит септі. Бағбандар бау-бақтарға ағаш көшеттерін отырғызды.

Көктемде топырақ ылғалды болады. Күн нұры жылуының нәтижесінде егілген егіндер жайқалып өседі. Көшеттерді егуге мен де көмектестім.

Сұрақтар:

1. Сен көктемде қандай жұмыстарды орындадың? 2. Адамның көктемгі еңбегі туралы не білесің?

НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІ

Наурыз – көктем мерекесі. 21 наурызда күн мен түн теңеледі. Тәуліктің 12 сағаты жарық, 12 сағаты қараңғы болады. Сондықтан бұл күнді көктемнің теңесуі деп атайды.

Ежелде жаңа жыл осы күннен басталған. Мемлекетімізде Наурыз мерекесі кең түрде атап өтіледі.

АУЛЫМЫЗДЫҢ ТАБИҒАТЫ

Біз тұратын ауыл тауға жақын орналасқан. Аулымыздағы бауларда ағаштар гүлдеді. Егістік алқаптарға егілген егіндер өсе бастады. Жайлаулар жап-жасыл шөптермен көмкерілді.

Шегіргүлдер, қияқтар және қызғалдақтар жаппай ашылды.

Аулымыздың табиғатынан ләззат аламыз.

БІЗДІҢ БАҚ

Біздің бақ үлкен және өте әсем.

Бағымызда өрік, алма, шабдалы, алмұрт, қызыл шие және анар ағаштары өседі.

Нұржан мен Жанар бақтағы көшеттерді күтеді. Оларға су құйып, түбін қопсытады.

Біз бақта достарымызбен бірге серуендейміз.

БІЗ ЖӘНЕ ТАБИҒАТ

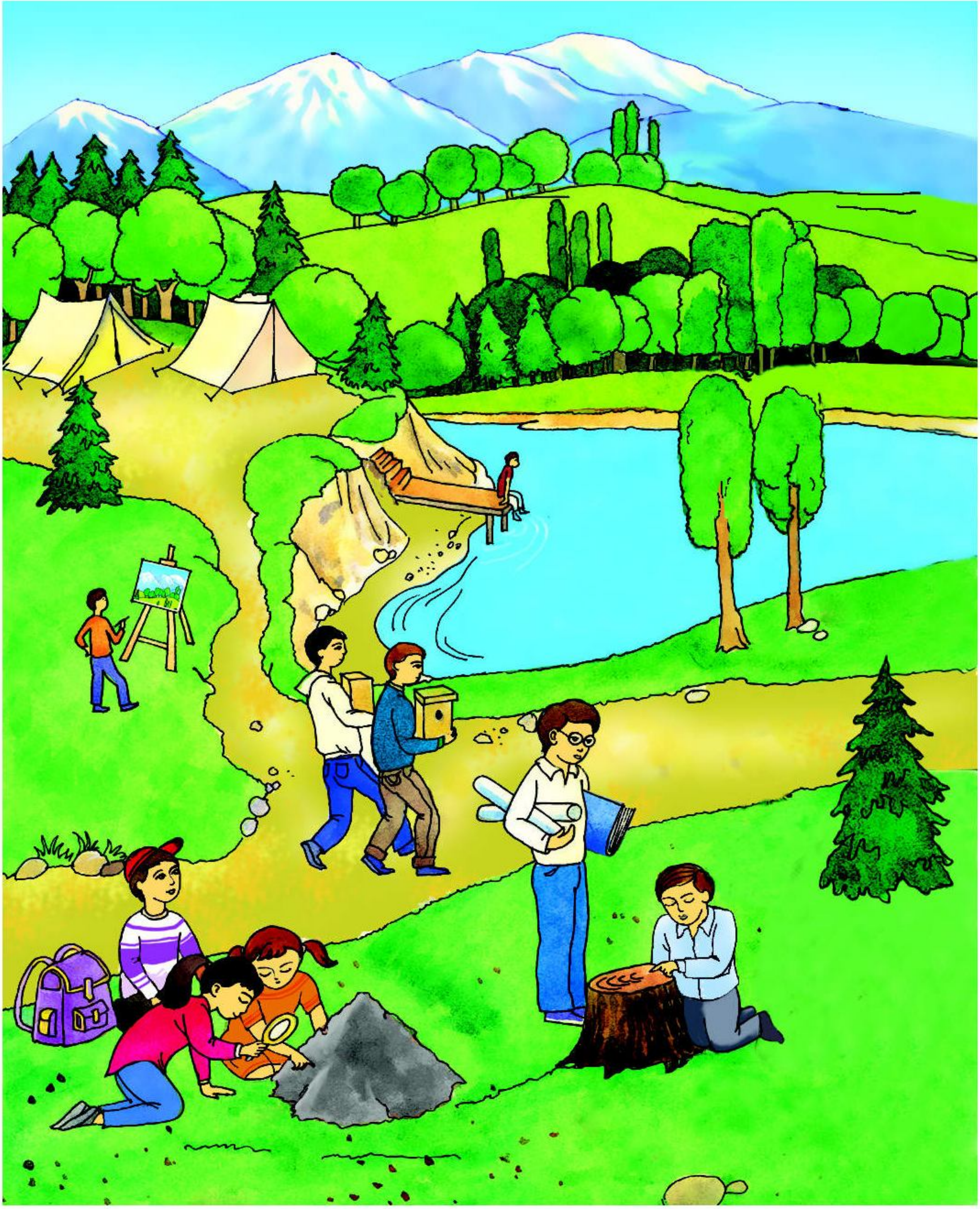

Жанды бұрыш

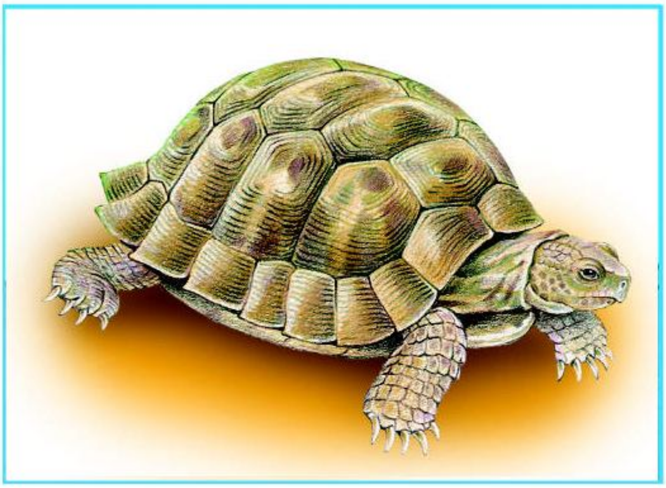

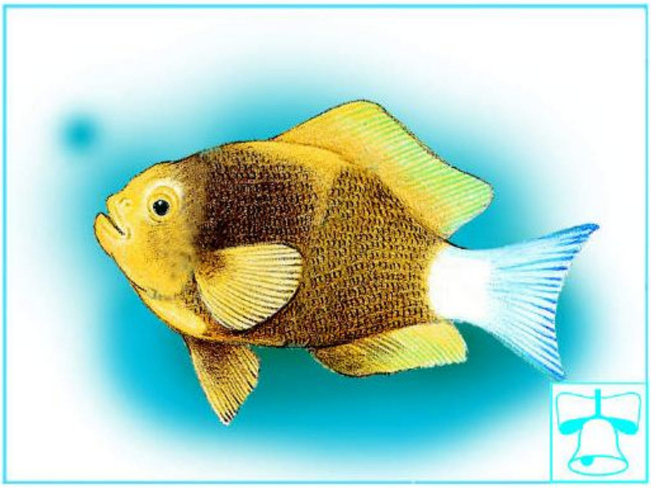

Жасыл дәріхана

Дәрілік өсімдіктердің үлкен маңызы бар. Олар егістіктерде, адырларда, бақтарда, ормандарда және тауларда өседі.

Жемісті ағаштар мен бұталардың жемістерінің құрамында дәрумендер көп болады.

Шипалы өсімдіктердің жапырақтарын, гүлдерін және жемістерін дәрі ретінде пайдаланады.

СӘЛЕМ, ЖАЗ!

Маусым, шілде, тамыз — жаз айлары. Елімізде жаз өте ыстық болады. Бақтардағы жемістер піседі. Бақшалардағы қауын-қарбыздар жетіледі. Егістіктердегі бидай мен көкөністерді диқандар жинап-теріп алады.

Біз атамызға бақтағы жемістерді теруге көмектесеміз. Пайдалы еңбектен соң рақаттанып дем аламыз.

Біз жазғы демалысқа шығамыз. Демалыста достарымызбен ойнаймыз. Әуіздер мен анхорларда шомыламыз. Балаларға арналған демалыс орындарында тынығамыз. Ол жерде уақытымызды қызықты өткіземіз. Табиғат аясына саяхат жасаймыз. Спорт жарыстарына қатысамыз. Қызықты кітаптар оқимыз.

Біз жазда әбден дем аламыз.

АДАМНЫҢ ЖАЗҒЫ ЕҢБЕГІ

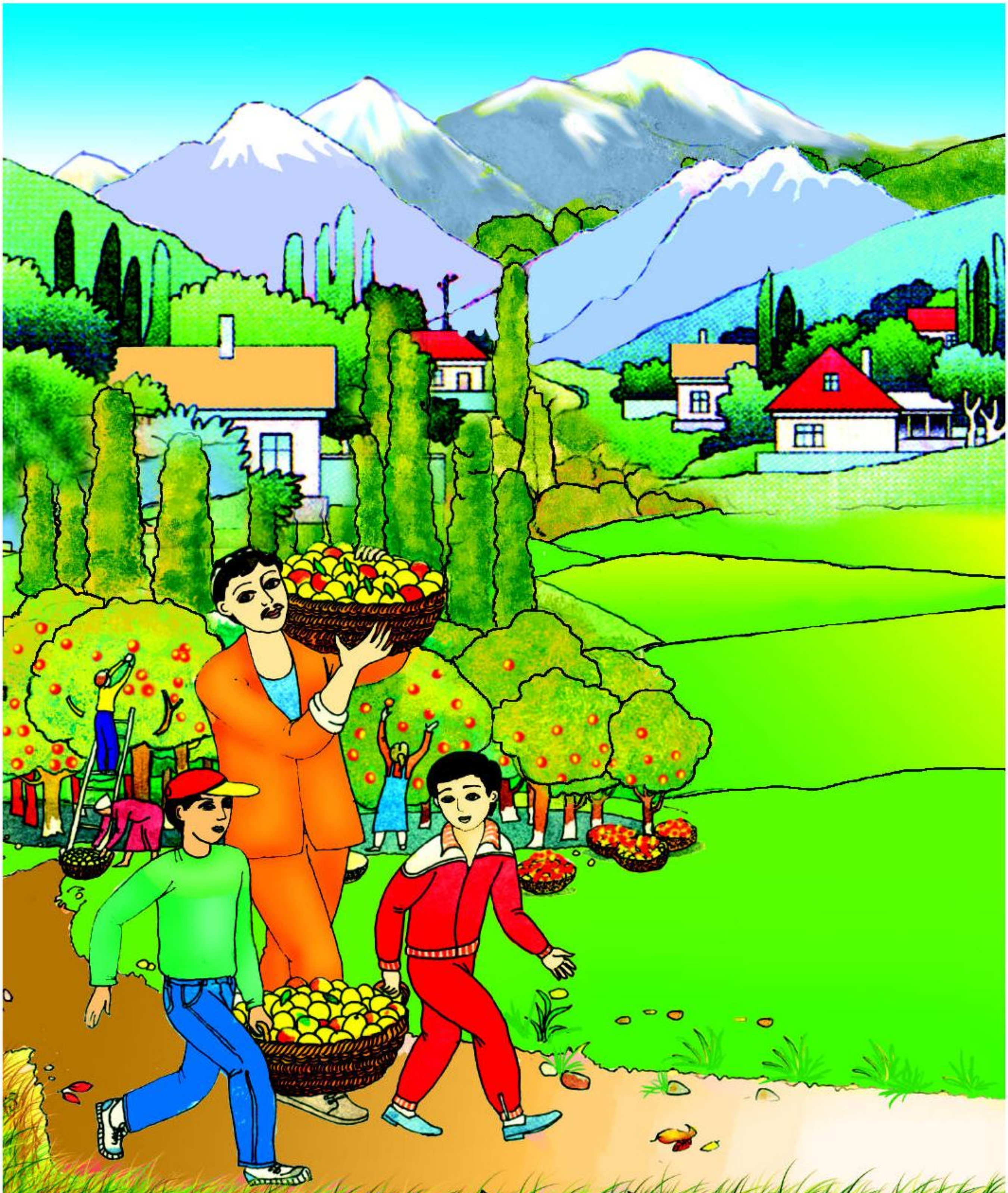

Табиғат, қиял, шығармашылық

Суретті қарап шығыңдар. Суретші қандай қатеге жол берді?

БІЛІП ҚОЙҒАН ЖАҚСЫ!

Табиғи газ, электр желісі, құбырлардан ағатын су адам еңбегін жеңілдетеді. Бірақ оларға немқұрайды қараса бақытсыз жағдайға әкеп соғады.

От — адамның досы. Ол жылу мен жарық береді, адам еңбегін жеңілдетеді. Алайда оны абайлап пайдалану керек, ондай болмаса от дұшпаныңа айналуы да мүмкін.

ЕСІҢДЕ САҚТА!

От — ойыншық емес.

Өрт — бұл үлкен бақытсыз жағдайды туғызады.

Отпен ойнама.

Өрт болған жағдайда дереу үлкендерге хабарла.

Содан соң 01 телефон нөмірі арқылы өрт сөндірушілерге хабар бер.

МАЗМҰНЫ

Мен және айналамдағы әлем..........................3
Біздің мектеп..4
Біздің махалла..6
Көшеде жүру ережелері..............................8
Оқушының күн тәртібі..............................10
Жеке гигиена..12
Күн..14
Жыл мезгілдері.......................................15
Өсімдіктердің күзгі тіршілігі......................16
Адамның күзгі еңбегі...............................17
Өсімдіктер дүниесі.................................. 18
Өсімдік мүшелері.....................................19
Гүлзар...20
Бөлме өсімдіктері....................................21
Үй жануарлары мен үй құстары...................22
Жабайы жануарлар...................................24
Құстар..26
Жәндіктер..27
Қыс..28
Жаңа жыл..29

Біз пайдаланатын жиһаздар..............................30
Асханада...31
Электр жабдықтары...32
Компьютер..33
Біз Өзбекстанда жасаймыз...............................34
Су – тіршілік көзі..36
Жеміс-жидекті қайнатылған суға жуып
пайдалан..37
Көктем...38
Құстар – біздің досымыз.................................39
Адамның көктемгі еңбегі.................................40
Наурыз мерекесі...42
Аулымыздың табиғаты......................................43
Біздің бақ...44
Біз және табиғат...45
Жанды бұрыш...46
Жасыл дәріхана..47
Сәлем, Жаз!..49
Адамның жазғы еңбегі.....................................51
Табиғат, қиял, шығармашылық.......................52
Біліп қойған жақсы!..53

AIDA GAYKOVNA GRIGORYANS

ATROFIMIZDAGI OLAM

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
1- sinfi uchun darslik

(Qozoq tilida)

10- nashri

Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi – 2013

Аударған **Райхан Өктемқызы**
Редакторы **Райхан Бабатаева**
Көркемдеуші редактор **Яшарбек Рахимов**
Техникалық редакторы **Елена Толочко**
Кіші редакторы **Гүлбайра Ералиева**
Корректоры **Гүлнар Оразқызы**
Компьютерде беттеген **Гүлбайра Ералиева**

Лицензия AI № 163. 09.11.2009. Басуға 2013 жыл 31 майда қол қойылды. Пішімі $70\times90^1/_{16}$. Pragmatica Kazakh гарнитурасы. Кеглі 18. Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 4,09. Есептік баспа табағы 4,03. Таралымы 6225 нұсқа. Келісім № 3–2013. Тапсырыс № 13 –

Өзбекстан Баспасөз және ақпарат агенттігінің Чулпон атындағы баспа-полиграфия шығармашылық үйі. 100129, Ташкент, Науаи көшесі, 30.
Телефон: (371) 244-10-45. Факс (371) 244-58-55.

Өзбекстан Баспасөз және ақпарат агенттігінің «O‘zbekiston» баспа-полиграфия шығармашылық үйінде басылды. 100129. Ташкент, Науаи көшесі, 30.